

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ.

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας.

Κύριε Πρόεδρε,

Περὶ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου ἐ. ἔ. ἀνηγγέλθη, ὡς γνωρίζετε, ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Πειραιεὶ γυμνασίου κ. Ἰακώβου Δραγάτση εἰς τε τὴν Γενικὴν Ἐφορείαν τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ εἰς τὴν Γραμματεῖαν τῆς ἡμετέρας Ἑταιρίας, ὅτι πρὸς τῷ Δυτικῷ μυκῷ τοῦ λιμένος τῆς Ζέας [Πασαλιμάνι] κατὰ τὴν θέσιν τὴν κοινῶς καλουμένην Φ ρ α γ κ ο κ λ η σ ι α ἡ ἐξομάλισις τῆς ὁδοῦ Πραξιτέλους ἀπεκάλυψε ἀρχαίου οἰκοδομήματος λείψανα καὶ δὴ καὶ Θεάτρου μάλιστα. Καταφανῆ ἦσαν καὶ γνωστὰ πρόπαλαι τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἐκεῖ λοφίσκου λείψανα θεμελίων κόγχης Βυζαντινῆς πιθανῶς ἐκκλησίας συγχευμένων ἐκ τεμαχίων γείσου ἀρχαίου οἰκοδομήματος, οἱ ἐπ' αὐτῶν δύο σπόνδυλοι καὶ οἱ ἄλλοι πολλοὶ πέριξ χαμαὶ κείμενοι ἀρραβδῶτων κίωνων ἐξ ἐγχωρίου λίθου. Παρὰ πολλῶν δὲ τῶν ἀρχαιολογούντων εἶχον ἐκεῖ πλησίον παρατηρηθῆ καὶ λίθοι ὀγκώδεις εἰς τοξοειδῆ ἀνήκοντες τοῖχον ἀπὸ Β πρὸς Ν ἔχοντος τὴν φορὰν, ἐξ ὧν τινες μὲν τὴν ὑπαρξίν Θεάτρου ἐνταῦθα ἐδέχοντο ἄλλοι δ' ἄλλο ἐτοποθέτουν ἀρχαῖον οἰκοδόμημα. Ἡ ἡμετέρα Ἑταιρία, Κύριε Πρόεδρε, τοῦτο μὲν ὅπως διασώσῃ ἀπὸ καταστροφῆς ἀρχαῖον οἰκοδόμημα, ἀν ἦτο ἀξιὸν διασώσεως, τοῦτο δὲ καὶ ὅπως διαλευκάνῃ τὸ Τοπογραφικὸν ζήτημα, ἀνέλαβεν, ὡς γνωρίζετε, νὰ ἐρευνήσῃ διὰ σκαφῆς τὸν τόπον, ἧς τὴν ἐποπτεῖαν ἀνέθηκεν εἰς τὸν γράφοντα τὰ παρόντα. Τοῦ ἔργου ἠρξάμεν τὴν 8ην Μαΐου καὶ ἔφερον αὐτὸ εἰς πέρας σχεδὸν [μικροῦ μόνον τεμαχίου γῆς μείναντος κωχισμένου ἕνεκα τῆς μὴ συγκαταθέσεως τοῦ ἰδιοκτητοῦ]

τὴν 27ην Ἰουνίου καὶ τῶν ἐργασιῶν μου παρατίθημι ὡδε σύντομον ἀφήγησιν.

Ἐπόμενος, εἰ καὶ μετὰ πολλοῦ δισταγμοῦ τὸ κατ' ἀρχάς, τῇ κοινῇ γνώμῃ, ὅτι τὰ θεμέλια τοῦ τοξοειδοῦς τοίχου, ἃ ἡ ῥυμοτομία εἶχε φέρει εἰς φῶς, ἀνῆκον πιθανῶς εἰς Θεάτρον ἢ θεατροειδές τι οἰκοδόμημα, παρήγγειλα τοὺς σκαφεῖς, ν' ἀνοίξωσιν ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν πλησίον τῆς κόγχης φαινομένων λίθων τοῦ ἐξωτάτου τόξου δύο τάφρους εἰς ἰκανὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν καὶ κατ' ἀκτινοειδῆ διεύθυνσιν πρὸς τι σημεῖον τοῦ ὑπὸ τὸν λόφον κοιλώματος, ὅπερ ὑπέθετον τὸ κέντρον τῆς ὅλης οἰκοδομῆς. Ἀλλὰ μόλις ἡ σκαφή προὐχώρησε μέτρα τινα πρὸς τὰ κάτω καὶ ἡ σκαπάνη προσέκρουσεν εἰς τὰ θεμέλια ἐτέρου τόξου, οὔτινος νὰ παρακολουθήσω διὰ σκαφῆς τὰ ἴχνη κατὰ τὸ πρὸς μεσημβρίαν μέρος ἔκρινα πρὸ παντὸς ἄλλου ἀναγκαῖον. Ἡ ὑπαρξὶς καὶ δευτέρου τόξου παραλλήλου πρὸς τὸ πρῶτον καὶ πρὸς αὐτὸ συνδεομένου δι' ἐγκαρσίων τοίχων κατὰ κανονικὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις καὶ ἀκτινοειδῶς πρὸς τὰ κάτω χωρούντων καὶ τὸν ἐκεῖ χῶρον οἶονεῖ εἰς κερκίδας διαιρούντων, πρὸς δὲ τούτοις ὁ κατὰ τὰς τάφρους κλιμακωτὸς τοῦ ἐδάφους σχηματισμὸς, καθόσον ἡ σκαφή πρὸς τὰ κάτω προὐχῶρει, ἐκράτυνον ἐν ἐμοὶ τὴν κοινὴν πίστιν, ἕως οὗ τέλος ἡ ἀποκάλυψις κατὰ τὴν πέμπτην ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἔργου ἡμέρας τετραγώνου λίθου κατὰ τὸ κατώτατον ἄκρον τῆς ἐτέρας τῶν τάφρων καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν μέρους τῶν δύο λιθοκτίστων ἀναβαθμῶν καὶ ἡ τὴν ἐπιούσαν ἀνεύρεσις ἐνός τῶν ἀνοιγμάτων τοῦ ὑδραγωγοῦ τοῦ περὶ τὴν ὀρχήστραν ἐξήλειψαν πᾶσαν ἀμφιβολίαν καὶ ἐβεβαίωσαν ὅτι ὄντως Θεάτρον λείψανα ἤνεγκεν ἡ σκαπάνη εἰς φῶς. Τὸ ἔργον ἀπὸ τοῦδε, Κύριε Πρόεδρε, ἠκολούθησε τὴν φυσικὴν του πλέσιν πορείαν καὶ οὕτως ἔχει νῦν νὰ ἐπιδεικνύη καὶ ἡ

πόλις τοῦ Πειραιῶς λείψανα ἀρχαίου Θεάτρου ὄχι εὐκαταφρόνητα, ὧν ἐπισυνάπτων σήμερον διάγραμμα ὑπὸ τοῦ κ. Χάγερ ἐκπονηθέν, ἀναγκαῖον κρίνω πρὸς διασάφησιν νὰ προσθέσω καὶ τὰ ἐξῆς:

Ὅτι ἡ ἐπίχωσις δὲν ἦτο πανταχοῦ ἢ αὐτὴ οὐδεμία ἀνάγκη νὰ ῥηθῇ· ἐλαχίστη ἀπεδείχθη κατὰ τοὺς περὶ τὴν ὀρχήστραν καὶ τὴν σκηνὴν τόπους, μόλις 0,50 Γ. Μ. βάθος ἔχουσα, μεγίστη δὲ κατὰ τὰ θεμέλια τῶν τόξων καὶ τὰ δύο ἐνίοτε ὑπερβαίνουσα μέτρα. Τὰ δὲ ἐν αὐτῇ εὐρήματα ὀλίγα καὶ εὐτελῆ ὄλως ὄντα μ' ἀπαλλάττουσι μακροτέρου λόγου περὶ αὐτῶν ἐνταῦθα (*). ἀναγκαῖον ὁμως κρίνω νὰ σημειώσω ὅτι ἐκτὸς τοῦ ἐξ ἐγχωρίου λίθου ὀροσήμου μὲ τὴν κολοβὴν δυστυχῶς ἐπιγραφὴν

.....Σ HOROS (μ. 1,50 πλ. 0,35 πάχος 0,25) ὁ παρὰ τὰ θεμέλια τοῦ ἐξωτάτου τόξου εἰς βάθος 2 μέτρων περίπου καὶ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους κατακείμενον εἶχεν ἤδη ἀποκαλύψει ἢ ῥυμοτομία, ἀνευρέθησαν ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἐπιχώσει τῶν θεμελιῶν τῶν τόξων εἰς βάθος 1,90 καὶ σχεδὸν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους κατακείμενα τεμάχιον ἀγγείου μ ε ε ρ υ θ ρ α ς μ ο ρ φ α ς

(*) Ταῦτα ἐκτὸς τῶν ἄνω μνημονευομένων ἦσαν

- 1) 8 χαλκῆ νομίσματα, 6 ἀττικά τῶν Μακεδονικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν χρόνων, 1 τοῦ Κωνσταντοῦ καὶ 1 Νικηφόρου τοῦ Βοτανιάτου.
- 2) 20 ἐνεπίγραφοι λαβαὶ ἀμφορέων τῶν συνηθεστάτων, αἱ πλεῖσται τῶν Μακεδονικῶν χρόνων.
- 3) 3 τετράγωνοι λαβαὶ (;) προσωποφόροι.
- 4) 12 κωνοειδῆ, 3 πυραμιδοειδῆ καὶ 1 ἀρτοειδῆ διάτρητα ἀντικείμενα.
- 5) 1 ὀρθοκέραμος.
- 6) 2 τεμάχια λίθων, τὸ ἐν ἀρχιτεκτονικῶν μέλος καὶ τὸ ἕτερον ποδὸς τραπέζης.
- 7) Τεμάχιον εἰδωλίου πηλίνου γυναικῆς παριστάνοντος, καὶ
- 8) 2 πῆλιναι κεφαλαὶ (εἰδωλίω), ἡ μὲν γέροντος ἢ δὲ γυναικός.

(rothfigurig) (πλάτ. 0,15 ὕψ. 0,08 πάχ. 0,00,5 νέος ἐν τῇ συνήθει ἀναβολῇ, κρατεῖ, κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον σωζόμενος, τῇ δεξιᾷ σκῆπτρον, πρὸ αὐτοῦ ἀνθέμιον) τέχνης τῶν χρόνων τῆς δ^{ης} ἢ τὸ βραδύτερον τοῦ πρώτου ἡμίσεως τῆς γ^{ης} ἑκατονταετηρίδος καὶ ὀρόσημον ἐξ ὑμηττείου λίθου μὲ τὴν κολοβὴν ἐπιγραφὴν

ΟΡΟΣΚΗ . . . . .

ΑΝΔΡΑΠΟΖ . . . . . (μ. 0,40 πλ. 0,30 πάχ. 0,17) γράμμασιν, ὡς βλέπετε τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Τοῦ συνήθως καλουμένου Κ ο ί λ ο υ ο ί δύο κατώτατοι λιθοκτιστοὶ (ἐξ ἐγχωρίου λίθου) πλατεῖς ἀναβαθμοὶ (ὕψ. ἀμφότερων 0,22—0,25 πλάτος τοῦ κατωτάτου 1,85—2,60 τοῦ προτελευταίου 0,90) (*) διατηροῦνται κάλλιστα κατὰ τὸ ἀνασκαφὴν μέρος ἀνωμαλίας μόνον τινὰς δεικνύοντες προκαλεσάσας τὴν γνώμην, ὅτι καὶ ἄλλη πιθανῶς ὑπῆρχεν, ἀνω ἐπίστρωσις, ἐπὶ τοῦ κατωτάτου ἰδίως. Περὶ Θρόνων ἐπ' αὐτῶν οὐδὲν βέβαιον νὰ ῥηθῆ δύναται, ἀφ' οὗ ἴχνη τοιοῦτων δὲν διεσώθησαν. Κατ' ἐμὲ δὲ κριτὴν ὁ προτελευταῖος οὐδ' ἔφερεν ὄλως καθίσματα χρησιμεύων ἀπλῶς ὡς δ ρ ὀ μ ο ς οἶος καὶ ἐν τῷ Διονυσιακῷ Θεάτρῳ ὑπάρχει, καὶ ἦν ἀναγκαῖος, ἂν ὁ κατώτατος ἔφερεν, ὅπερ πιθανώτατον, θρόνους. Ἔρκος, οἶον τὸ τοῦ Διονυσιακοῦ, δὲν εἶχε καὶ εὐλόγως τὸ ἡμέτερον θέατρον, ἀλλ' οὔτε ἄλλο τι τεῖχος ὑψοῦν τὸ τῶν ἀναβαθμῶν ἔδαφος πόδας τινὰς ὑπεράνω τῆς Ὁρχήστρας, οἶον λέγεται ἀνευρεθὲν ἐν ἄλλοις Θεάτροις μεταγενεστέρων μάλιστα χρόνων. Τῶν ἄλλων ἀναβαθμῶν ἔχομεν πολλαχοῦ τὰ ἴχνη μόνον ἐν τῷ

(*) Τόσον εἶναι κυρίως τὸ πλάτος ἢ βάθος τοῦ λιθοκτιστοῦ μέρους τοῦ ἀναβιβασμοῦ τούτου· τὸ δὲ λοιπὸν 0,55 σώζει τὴν συνέχειαν τῆς λιθοστρώσεως μόνον κατὰ τὰ διαστήματα τὰ ἐνοῦντα αὐτὸν μὲ τὰς κατωτάτας βαθμίδας τῶν κλιμάκων, ἐν ᾧ κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν βαθμίδων τούτων μέρος ὑπῆρχε μόνον τὸ φυσικὸν ἔδαφος.

μαλακῶ βράχῳ καταλλήλως λελαξευμένῳ (*) πρὸς ὑποδοχὴν ἐδωλίων. Τούτων ὅμως τῶν ἐδωλίων οὐδὲν κατὰ χώραν εὐρέθη, ἀλλὰ δύο σκεπάζοντα ἀρχαῖον φρέαρ κατὰ τὰ Θεμέλια τῶν ἄνω τόξων καὶ πιθανώτατα τεθέντα ἐκεῖ, διότι ἔνεκα θραυσμάτων(**) δὲν ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι πλέον εἰς τὸν σκοπὸν, δι' ὃν εἶχον κατασκευασθῆ. Ἐκ σκληροτέρου τοῦ τῶν Θεμελίων πεποιημένα λίθου, εἶναι ὅμοια τὸ σχῆμα καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς τοῖς τοῦ ἐν Ἀθήναις Διονυσιακοῦ καὶ τοῖς ἐν τῷ τείχει τοῦ περιβόλου τοῦ ἄστεος εὐρεθεῖσι (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογ. Ἑταιρίας 1880 σελ. 12) μ. 1,22 καὶ 1,33, πλάτος τὸ ὅλον 0,91, καθίσματος 0,35, ἐσκαμμένου μέρους 0,36, πάχος ὑπὸ τὸ κάθισμα 0,32, πάχος ὀπισθεν 0,26, καὶ κοίλανσις 0,08). Καὶ δύο ἕτεροι ὅμως λίθοι (μαλακώτεροι καὶ ἐρυθρωποὶ) ἐκεῖ, ἔνθα καὶ νῦν ἐτι κεῖνται, ἀνευρεθέντες ὁ μὲν κατὰ τὸ ἄνοιγμα τῆς Βορείου Εἰσόδου (=κάτω Παρόδου) ὁ δέ, ὁ καὶ ἐκ δύο θραυσμάτων ἀποτελούμενος, κατὰ τὸ τῆς Νοτίου, ἔχουσιν ἐπίσης τὸ σχῆμα ἐδωλίου, ἀλλὰ μείζονας τὰς διαστάσεις (μῆκος σωζόμενον τοῦ ἀκραίου 1,00, πλάτος τὸ ὅλον 1,25, ἐσκαμμένου μέρους 0,65 τῶν ἄλλων μερῶν 0,35 καὶ 0,25, πάχος μέγιστον 0,28) καὶ οὐδεμίαν δεικνύουσι κοίλανσιν.

Τῶν κλιμάκων (ἦσαν δὲ πᾶσαι 12 ἢ μᾶλλον 14 μετὰ

(*) Τῶν ἰχνῶν τούτων ἡ καταμέτρησις ἐθεωρήθη ὑπ' ἐμοῦ πάντῃ ἀνωφελής, διότι ἡ νῦν αὐτῶν κατάστασις εἶναι τῆς ἀρχικῆς πολὺ διάφορος, οὐδὲν δὲ δύναται νὰ μᾶς δώσῃ τὸ ἀληθὲς ὕψος καὶ βάθος τῶν ἀναβαθμῶν. Τῶν δὲ Κερκίδων τὸ μέσον πλάτος κατὰ τὸ κατώτατον αὐτῶν μέρος εἶναι 2,60 περίπου.

(**) Τῷ ὄντι τὸ ἕτερον τούτων, ὅπερ καὶ μόνον, μετχινηθέντων τῶν ἐπ' αὐτοῦ λίθων τοῦ Θεμελίου, ἐξεχώσθη καὶ καταλλήλως τοποθετηθὲν εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ὄρατόν, φέρει μικρὸν θραῦσμα κατὰ τὸ ὀπισθεν μέρος.

τῶν κατὰ τὰ ἄκρα δύο, ὧν ἕχνη δὲν σώζονται, καὶ κερκίδες 13 ὡς ἐκ τοῦ ἀνασκαφέντος μέρους μετὰ βεβαιότητος ἐξάγεται) (*) σώζονται πανταχοῦ τὰ ἕχνη, τεσσάρων δὲ μόνον αἱ κατώταται λίθιναι βαθμίδες (πλ. 1,00—1,02 μ. 0,90 ὕψ. 0,22—0,24 περίπου) καὶ μιᾶς αὐτῶν καὶ ἡ ἀμέσως ἐπομένη, ὅμοιαι ταῖς τῶν τοῦ Διονυσιακοῦ κατὰ τᾶλλα, εἰμὴ ὅτι δὲν φέρουσι χ α ρ ά γ μ α τ α. Διαζώματος, περιβόλου ἢ πλαγίων τοίχων, οἷοι ἐν τῷ Διονυσιακῷ πολλοὶ φαίνονται, ἕχνη δὲν σώζονται. Ὑπάρχουσιν ὅμως, ὡς εἶδομεν, τριῶν παραλλήλων τόξων κατὰ τὰ ἄνω τοῦ λόφου τὰ θεμέλια (τούτων καὶ μάλιστα τῶν τοῦ ἐξωτάτου τόξου ἰκανὸν μέρος ὅλως ἐξέλιπε, καταστραφέν κατὰ τὴν ρυμοτομίαν τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων) ἀνώμαλα λίαν καὶ ὄχι εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ τῶν συνδεόντων αὐτὰ ἐγκαρσίως ἀκτινοειδῶν τοίχων τριῶν εἰς ἐκάστην ἀναλογούντων κ ε ρ κ ῖ δ α, καὶ τῶν μὲν κατὰ τὰ ἄκρα αὐτῆς μὲ τὰς κλίμακας συμπιπτόντων, τοῦ δὲ κατὰ τὸ μέσον δηλοῦντος πιθανώτατα ὅτι κατὰ τὰ ὑψηλότερα τοῦ Κοίλου μέρη ὑποδιηροῦντο καὶ αὖθις αἱ κερκίδες διὰ κλιμάκων, καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἡμετέρῳ Θεάτρῳ οὐχὶ μόνον εὐκολίας, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλείας χάριν· ὅτι δὲ οἱ ἐπὶ τῶν θεμελίων τούτων ὑψούμενοι τοῖχοι σκοπὸν εἶχον κυρίως νὰ παράσχῃσι διὰ τέχνης ὅ,τι ἡ φύσις δὲν εἶχε χορηγήσει, ὕψος δηλ. τὸ ἀνάλογον εἰς τὸν ταπεινὸν λόφον, εἶναι καθ' ἡμᾶς φανερόν. Τῶν δὲ Ἄ ν α λ η μ μ ά τ ω ν, ἦτοι τῶν κατὰ τὰς εἰσόδους (=Παρόδους) τοίχων, τῶν ὑποστηριζόντων τὰ κ έ ρ α τ α τοῦ Κοίλου, σώζεται μό-

(*) Γνωστὸν ὅτι καὶ τοῦ Διονυσιακοῦ ἐν Ἀθήναις Θεάτρῳ 13 εἶναι αἱ κερκίδες καὶ ὑπετέθη παρὰ πολλῶν ὅτι εἶχε τινὰ ὁ ἀριθμὸς οὗτος πρὸς τὰς 13 ἐπὶ Ἀδριανοῦ φυλάς σχέσιν. Ἄρα γε δὲν ἀποδεικνύεται νῦν ἡ ὑπόθεσις αὕτη οὐχὶ βάσιμος; Τὸ τῆς Ἐπιδαύρου Θεάτρον ἔχει 12 κερκίδας καὶ κατ' ἄκολουθίαν 13 κλίμακας.

νον ὁ ὡς θεμέλιον χρησιμεύων κατειργασμένος βράχος (εἰς ὕψος 1,70 κατὰ τὴν Νότιον Εἰσόδον, ἔνθα καὶ κάλλιον διατηρεῖται) μικρὰν ἔχων πρὸς τὴν ὀρχήστραν, ὡς συνήθως οἱ τοῖχοι οὗτοι, κλίσειν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν οὐχὶ ἐντελῶς πρὸς τὸν ἐμπρόσθιον τῆς Σκηνῆς τοῖχον παράλληλος. Ἰχνη δὲ ἐπιστρώσεως κατὰ τὰ ἀνοίγματα (πλ. 4,10 περίπου) τῶν Εἰσόδων εἰσι πολλαχοῦ κατάδηλα.

Τῆς Ὀρχήστρας ἐκτὸς τοῦ βραχώδους ἐδάφους ἀνωμάλου καὶ μάλιστα κατὰ τὸ πλησίον τοῦ τοίχου τῆς Σκηνῆς μέρος (ἐπιστρώσεως ἶχνη δὲν φαίνονται, πάντως ὅμως θὰ ὑπῆρχε τοιαύτη) σώζεται ἄριστα διατετηρημένος καὶ μετὰ πολλῆς τέχνης καὶ ἐπιμελείας ἐιργασμένος ὁ Ὑδραγωγός. Τὰ ἀνοίγματα αὐτοῦ, ἐν εἰς ἐκάστην κερχίδα ἀντιστοιχοῦν, ὡς ἐκ τοῦ ἱκανῶς πεταλοειδοῦς σχήματος τῆς Ὀρχήστρας, τὰ μὲν ἐν τῷ μέσῳ εἶναι βραχύτερα, μακρότατα δὲ τὰ δύο τελευταῖα, ὧν, ὡς γνωστόν, τὸ ἐν μόνον ἀπεκαλύφθη, τὸ καὶ φέρον τὴν καμαρωτὴν ὀπὴν (ὑψ. αὐτῆς 0,50, πλάτ. 0,40 περίπου) δι' ἧς τὸ ὕδωρ διοχετεύομενον εἰς ἄλλον ἀφανῆ ὑπ' αὐτὸ τὸ βραχώδες τῆς Ὀρχήστρας ἔδαφος ὀχετόν, ἐξήρχετο, τίς οἶδέ που, καὶ πιθανώτατα συνήγετο εἰς Δεξαμενὴν, ὅπως εἰς διαφόρους χρησιμεύσει ἀνάγκας. Ἀλλὰ ταῦτα θὰ δείξῃ βέβαια καὶ ἀσφαλῆ ἢ ἀνασκαφή, ὅταν ποτε συντελεσθῇ. Οἱ δὲ χωρίζοντες τὰ ἀνοίγματα ἀπ' ἀλλήλων λίθοι (αἰ γέφυραι) (μ. 0,75, πλ. 0,73, πάχ. 0,30) ῥεμβοειδῆς πῶς ἔχουσι τὸ σχῆμα, ὡς διευθυνόμενα κατὰ τὸν κ. Χάγερ πρὸς τὸ κέντρον Α, (βλέπε διάγραμμα) τὸ κέντρον δηλ. ὀλου τοῦ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἀναβαθμοῦ καὶ ἄνω μέρους τοῦ Κείλου, ἐν ᾧ ὁ κατώτατος ἀναβαθμὸς καὶ τῆς Ὀρχήστρας τὰ τόξα (καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ὁ ὕδραγωγός) κέντρον ἔχουσι τὸ Β. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἄς εἰ-

πωσι τὰ δέοντα οἱ ἀρμόδιοι. Ἐπικαλυμμάτων τῶν ἀνοιγμάτων ἴχνη δὲν σώζονται· ἀλλ' οὔτε χεῖλος ὑπάρχει πρὸς ὑποδοχὴν αὐτῶν. Πάντως ὅμως ὑπῆρχον τοιαῦτα, ἀλλὰ πῶς θετειμένα ἐμοὶ τοῦλάχιστον ἀδελφον. Εἶναι δὲ τὸ μέσον μῆκος τῶν ἀνοιγμάτων 1,80 (τοῦ τελευταίου ἐξαιρουμένου, οὗ τὸ μῆκος 2,90), τὸ πλάτος 0,73 καὶ τὸ βάθος τοῦ μὲν κατὰ τὸ μέσον 1,00 τοῦ δὲ τελευταίου 1,15. Φέρουσι δὲ πολλαχοῦ οἱ λίθοι αὐτῶν ἔσθωθεν τὰ ἡμισφαιρικά ἐκεῖνα ἐξογκώματα, κυροῦντα καὶ ταῦτα τὴν περὶ αὐτῶν κοινὴν γνώμην, ὅτι δηλ. εἰς οὐδὲν ἄλλο ἢ πρὸς εὐχερεστέραν τῶν λίθων λήψιν ἐν τῇ μετακινήσει αὐτῶν ἐχρησίμευον. Θυμέλης δὲ ἡ τοιοῦτου τινὸς κατασκευάσματος ἴχνη δὲν ἐφάνησαν οὐδαμοῦ τῆς Ὀρχήστρας.

Τῆς Σκηνῆς, κατὰ τὴν εὐρυτέραν τῆς λέξεως σημασίαν, οὐδὲν ἄλλο σχεδὸν σώζεται ἢ τῆς κατασκευῆς τὰ ἐδάφη. Καὶ πρῶτον τοῦ ἐμπροσθίου τοίχου μετὰ τῶν δύο πρὸς τὰ κέρατα τοῦ Κοίλου προεξεχουσῶν πτερύγων (αβγδεζη) αὐτοῦ (*) σώζεται τὸ ἀξιόλογον κρηπίδωμα ἐξ 27 πλίνθων ὑμηττείου λίθου (ὡς ἐκ τοῦ ἀνασκαφέντος μέρος ἔστιν εἰκάσαι) συγκείμενον, ἀκατεργάστων μὲν κατὰ τὰ ἄκρα, ἀπεξεσμένων δὲ κατὰ τὸ μέσον, ἔνθα κατὰ σύμμετρα ἀπ' ἀλλήλων διαστήματα (1,38 ΓΜ) ὑψοῦντο κίονες (διάμετρος 0,48—0,50), ὧν ἴχνη ὡς καὶ τῆς διὰ μολύβδου γομφώσεως αὐτῶν ἀρίδηλα σώζονται. Ἡ κατὰ τὸ μέσον πλίνθος ἔφερεν, ὡς τὰ ἴχνη δεικνύουσι, δύο κατὰ τὰ ἄκρα τῆς, ἔνθα εἶναι καὶ λειοτέρα ἢ ἐπιφάνεια, κίονας εἰς μείζονα ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν (2,10), μείζων οὔσα καὶ αὐτῇ ὄλων τῶν

(*) Τὸ ὅλον μῆκος εἶναι 29,70, τὸ δὲ μῆκος τῶν πλευρῶν τῆς ἀποκαλυφθείσης πτέρυγος 1) 5,70, 2) 2,68, 3) 2,10. Τῆς ἄλλης πτέρυγος ἢ μόνῃ ἀποκαλυφθεῖσα βραχυτάτη πλευρὰ ἔχει μῆκος 1,90. Πλάτος τοῦ κρηπίδωματος 0,52—0,60, πᾶχ. ἢ ὕψος 0,18—0,22, μῆκος τῶν πλίνθων 1,15—1,30 περίπου.

ἄλλων πλίνθων. Μόνον δὲ αἱ δύο ἔσχαται κατὰ τὰς βραχυτάτας πλευράς τῶν πτερώγων ἔχουσι μὲν τὰ ἄκρα αὐτῶν ἐπίσης ἀκατέργαστα καὶ τὴν κατὰ τὸ μέσον ἐπιφάνειαν ὠμαλισμένην, ἀλλ' οὔτε κίονος οὔτε γομφώσεως οἰασδῆποτε ἔχνη φέρουσιν. Τὸν λόγον τούτου, ὡς καὶ τὸν τοῦ ἀκατεργάστου τῶν πλίνθων κατὰ τὰ ἄκρα, ἃς ἀνεύρωσιν οἱ ἀρμόδιοι, ἂν εἰς ἐξήγησιν τοῦ ἀκατεργάστου δὲν ἀρχῆ ἢ ὑπόθεσις, ὅτι ἦν ἀφανές, ἀποκρυπτόμενον ὑπὸ τοῦ καὶ νῦν ὑψηλοτέρου, ἔτι δὲ μᾶλλον τοιούτου καθισταμένου διὰ τῆς ἐπιστρώσεως, ἐδάφους τῆς Ὀρχήστρας.

Ὅπισθεν δὲ τοῦ κρηπιδώματος τούτου εἰς ἀπόστασιν 2,17 γαλλ. μέτρ. καὶ πρὸς αὐτὸ παράλληλος σώζεται ἡ βάσις ἐτέρου τοίχου (ΘΕ) ἐξ ἐγχωρίων λίθων (μ. 31,55, πλ. 0,60—0,80, πᾶχ. ἢ ὕψος 0,26) καὶ ἐπ' αὐτῆς κατὰ τὸ πρὸς Νότον μέρος δύο περίπου μέτρα ἀπὸ τοῦ πέρατος σπόνδυλος κίονος ἀρραβδώτου (διάμετρος 0,48, ὕψος σωζόμενον 0,25) χωρὶς, οὔτε κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον, ἐν ὁμοίᾳ τινι θέσει καὶ ἀποστάσει, οὔτε καθ' ὅλον τὸ ἄλλο μῆκος τῆς βάσεως, νὰ δυνηθῆ ἢ ἀνεύρη καὶ ἄλλων ὁμοίων ἔχνη ὁ τὰ παρόντα γράφων. Ἄς εἴπωσι λοιπὸν καὶ περὶ τούτου οἱ ἀρμόδιοι τὰ εἰκότα.

Παρ' ἐμοῦ δὲ καὶ τόδε ἃς ῥηθῆ, ὅτι ἡ βάσις αὕτη (ΘΕ) μακροτέρα οὔσα, ὡς ἤδη ἐσημειώθη, τοῦ πρὸ αὐτῆς κρηπιδώματος, προέχει αὐτοῦ περισσότερο κατὰ τὸ πρὸς Βορρᾶν μέρος ἢ κατὰ τὸ πρὸς Νότον, ὡς καὶ ἐν τῷ Διαγράμματι δηλοῦται, χωρὶς ὅμως νὰ φαίνεται ὅτι ἐξηφανίσθη λίθος τις.

Ὅπισθεν δὲ καὶ ταύτης τῆς βάσεως ὑπάρχει ἐν σχήματι ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου, τοῦ ὁποίου

(*) Ἀκριβεστέρα παρατήρησις μ' ἔπεισεν ὅτι ὁ σπόνδυλος δὲν ἔκειτο κατὰ χώραν.

ὅμως ἐλλείπει ἡ ἐτέρα τῶν μακρῶν πλευρῶν, ἐσκαμμένος ὁ βράχος (λμνξο) πρὸς ὑποδοχὴν Θεμελίων, ὧν λείψανα κατὰ χώραν σώζονται (πλ. 0,80—0,85, βάθ. 0,40). Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ δευτέρου τοίχου τῆς πρὸς αὐτὴν παραλλήλου μακρᾶς πλευρᾶς τοῦ παραλληλογράμμου εἶναι 4,80 περίπου, τὸ δὲ μήκος αὐτῆς 36,30. Τῶν βραχειῶν πλευρῶν τῆς μὲν πρὸς Βορρᾶν, κατὰ τὸ ἄκρον τῆς ὁποίας ἡ τομὴ τοῦ βράχου συμπίπτει ἀκριβῶς μὲ τὴν ἔσω γραμμὴν τῆς βάσεως (ΘΕ), τὸ μήκος εἶναι 6,10, τῆς δὲ ἐτέρας 6,40. Καὶ τῶ ὄντι κατὰ 0,30 προέχει τῆς ἔσω γραμμῆς τῆς βάσεως ΘΕ ὁ εἰς τὸ πέρασ τῆς κατὰ τὸ Νότιον μέρος βραχείας πλευρᾶς κατὰ χώραν κείμενος ἐντὸς τοῦ ἐσκαμμένου βράχου λίθος.

Οὐ μόνον δὲ ἐκ τοῦ Διαγράμματος ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄνω εἰρημένων γίνεται δῆλον ὅτι οὐδ' ἰσάκεις ἀπέχουσι τῶν ἄκρων τῆς βάσεως ΘΕ αἱ δύο αὗται βραχύτεραι πλευραὶ, ἀλλ' ἡ μὲν πρὸς Βορρᾶν 1,20, ἡ δὲ πρὸς Νότον 1,75. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ ἄλλας τινάς, ὡς καὶ ἐν τῷ Διαγράμματι δηλοῦται, δεικνύει ὁ βράχος τομάς, ὧν ὅμως ἀξίαι μνεΐας εἶναι κατὰ μὲν τὸ πρὸς Νότον μέρος ἢ κατὰ τὴν γραμμὴν ΦΧΨΩ ἐν εἶδει θυρώματος (ὑψ. ἢ βάθ. 0,20 περίπου) κατὰ δὲ τὸ πρὸς Βορρᾶν ἢ κατὰ τὴν γραμμὴν πρστ ἴσως δὲ καὶ τὴν προέκτασιν αὐτῆς υφχψ (ὑψος ἢ βάθος 0,30), ὡς αἱ μόναι πιθανῶς ὑπ' ἀνθρωπίνης χειρὸς πρὸς τινα σκοπὸν πεποιημέναι. Πανταχοῦ δ' ἀλλαγῶν δεικνύει καθ' ἡμᾶς ὁ βράχος τὸ φύσει ἀνώμαλον αὐτοῦ ἔδαφος. Ὅπισθεν δὲ ἢ κατὰ τὰ πλάγια ἄλλου τινὸς οἰκοδομήματος ἴχνη ἢ μέχρι τοῦδε σκαφῆ τοῦλάχιστον δὲν ἔδειξεν, εἰμὴ τομάς τινας ὡσαύτως ἐν τῷ βράχῳ κατὰ τὸ πρὸς Βορρᾶν μέρος, αἵτινες ὅμως δὲν ἐδηλώθησαν ἐν τῷ Διαγράμματι.

Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα εἶναι, Κύριε Πρόεδρε, τὰ μέχρις ἡμῶν περισωθέντα καὶ ἐς αἰεὶ περισωθησόμενα, ὡς ἐλπίζω, λείψανα τοῦ Θεάτρου τῆς Ζέας.

Ἡ δ' ἀνεύρεσις αὐτῶν διήγειραν ὡς εἰκὸς, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς διὰ σκαφῆς ἐρεύνης καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν Καστέλλαν (Μουνυχίαν) χώρου, ἐνθα ἐφαίνοντο μὲν ποτε ἵχνη Θεάτρου καὶ ἐν τοῖς Τοπογραφικαῖς χάρταις ἐσημειοῦντο, δὲν εἶχεν ὅμως βεβαιωθῆ δι' ἀσφαλῶν ἐνδείξεων ἢ ὑπαρξίς αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ ἔρευνα ἐκεῖ δὲν ἦτο εὐκόλος. Οὐ μόνον ὁ τοῦ Κοίλου χώρος εἶχε δι' ἐπιχώσεως, ἐπίτηδες παρὰ τοῦ κυρίου τῆς γῆς γενομένης, ἀρδὴν μεταβληθῆ, ἀλλὰ καὶ ὁ περὶ τὴν Σχηνήν καὶ τὴν Ὀρχήστραν τόπος εἶναι κατὰ μέγα μέρος καταπλακωμένος ὑπὸ οἰκίσκων.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀδεία τοῦ ἰδιοκτῆτου ἠρευνήθησαν τὰ πρὸς Βορρᾶν ἀνώτατα τοῦ Κοίλου μέρη, ἐνθα ἵχνη τοίχου ἐφαίνοντο καὶ ἀπεκαλύφθη τῷ ὄντι τοιοῦτος παράδοξος, τὸ μὲν κατὰ τὸν ἰσόδομον τρόπον, τὸ δὲ κατὰ τὸν πολυγώνιον ἐκτισμένος. Ὁ τοῖχος ἀρχόμενος ἀπὸ Βορρᾶ προχωρεῖ πρὸς Νότον ἐπὶ 8,80 Γ. Μ. (πλ. 0,60, ὕψος 0,46 καὶ αὕτη εἶναι ἡ μόνη πλευρὰ αὐτοῦ ἢ κατὰ τὸν ἰσόδομον τρόπον ἐκτισμένη) εἶτα κάμπτεται κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ προχωρεῖ πρὸς Δυσμὰς ἐπὶ δύο περίπου μέτρα (ὕψ. 0,60, πλ. 0,30) καὶ ἐκεῖ πάλιν καμπτόμενος ἀναλαμβάνει τὴν προτέραν ἀπὸ Β πρὸς Ν διεύθυνσιν καὶ προχωρῶν εἰς μῆκος 5 Γ. Μ. (ὕψ. 1,00, πλ. 0,39) κάμπτεται καὶ αὖθις πρὸς Δυσμὰς (μ. 1,89, ὕψ. 0,80, πλ. 0,30—0,40) καὶ ἀπολήγει εἰς οὐδὲν μαρμάρινον (μ. 1,83, πλ. 0,57) θύρας. Ἄλλ' ἄλλο τι ἐκεῖ δὲν εὑρέθη καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ῥηθῆ ἂν εἶχε σχέσιν τινὰ καὶ ὁποῖαν ὁ τοῖχος οὗτος πρὸς τὸ ὑποτιθέμενον θέατρον. Ἄλλος δὲ τοῖχος κατὰ τὸ πρὸς Νότον μέρος

τοῦ Κοίλου καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν ἐπιπέδου τοῦ οὐ-
δοῦ τοῦ πρώτου, οὗ ἴχνη ὡσαύτως ἐφαίνοντο (μ. 5,00,
ὑψ. 0,70, πλ. ἢ πάχ. 0,35), οὐδεμίαν ἐπίσης μᾶς πα-
ρεῖχεν ἔνδειξιν βεβαίαν (*). Κατέβημεν λοιπὸν εἰς τὰ
κάτω καὶ δὴ ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Κρητὸς τινὸς ἀνεύρομεν
ὑπὸ ἐπίχωσιν 0,30—0,40 Γ. Μ. λείψανα τοίχου ἀπὸ
Βορρᾶ πρὸς Νότον φερόμενα (μ. 5,60, ὑψ. 0,50, πλ.
0,40) καὶ πρὸ αὐτοῦ βάσιν μονόλιθον τετράγωνον (μ.
1,00, πλ. 0,90) καὶ μετὰ διακοπὴν τῆς συνεχείας εἰς
ἀπόστασιν ἑπτὰ Γ. Μ. ἕτερον μικρὸν (μ. 1,20) τεμάχιον
τοῦ τοίχου καὶ πρὸ αὐτοῦ βάσιν ἐπίσης ἑτέραν (0,90—
0,80). Νὰ σκάψωμεν περαιτέρω οὔτε πρὸς Βορρᾶν οὔτε
πρὸς Νότον ἠδυνάμεθα. Τὰ δ' ἀποκαλυφθέντα ἠδύναντο
μέν, ὡς ἐκ τοῦ τόπου ἔνθα κεῖνται, νὰ ὑποθεθῶσιν ὡς εἰς
τινα τῶν τοίχων τῆς Σκηνηῆς ἀνήκοντα (**), ἀλλ' οὐδεμίαν
ἐπίσης μᾶς παρεῖχον βεβαίαν ἔνδειξιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ
Θεάτρου. Αὕτη ἐβεβαιώθη μόλις τὴν πέμπτην ἀπὸ τῆς
ἐνάρξεως τοῦ ἔργου ἡμέραν, τὴν δεκάτην δηλ. Ἰουλίου,
ὁπότε εἰς βάθος δύο Γ. Μ. καὶ ὑπὸ ἐπίχωσιν, ἧς τὸ κα-
τώτατον στρώμα διὰ τὸ σκληρὸν καὶ βραχοειδὲς αὐτοῦ
πολλάκις ὑπελείφθη παρὰ τῶν σκαφέων ὡς τὸ φυσικὸν
ἔδαφος καὶ εἰς δεινὴν ἔθηκε δοκιμασίαν τὸν γράφοντα
τὰ παρόντα, ἀνεφάνη ἐν τῶν ἀνοιγμάτων τοῦ ὑδραγωγοῦ
τοῦ περὶ τὴν Ὀρχήστραν. Τὸ ἔργον ἠκολούθησε κατόπιν
καὶ ἐνταῦθα τὸν φυσικὸν του δρόμον μέχρι τῆς 27ης Ἰου-
λίου, ὁπότε καὶ διεκόπη δι' οὓς οἶδατε λόγους. Τῶν δ' ἀ-

(*) Καὶ μετὰ τὴν βεβαίωσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεάτρου τὰ τῶν τοί-
χων τούτων μένουσιν ἀκόμη ἀσαφῆ καὶ ἀπροσδιόριστα.

(**) Καὶ τὰ τοίχου τούτου, ὅστις, ἄς βῆθῃ ἐνταῦθα, οὐχὶ εὐπρεπῆ
ἔχει τὴν μορφήν, καὶ νῦν ἔτι ἀβέβαια καὶ ἀσαφῆ μένουσιν. Ἀπέχει δὲ
τῶν κεράτων τοῦ Κοίλου 11,50 περίπου Γ. Μ.

ποκαλυφθέντων παρατίθημι ὧδε συντομωτάτην περιγραφὴν.

Τὰ ἀνοίγματα τοῦ ὑδραγωγοῦ (9 πιθανῶς πάντα, ὧν μόνον τὰ 7 ἐγένοντο καταφανῆ διὰ τῆς σκαφῆς εἶναι στενότερα (0,60), ἀβαθέστερα (0,75) καὶ πολὺ τῶν τοῦ τῆς Ζέας μακρότερα (2,44—2,67) καὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἐκεῖ, τὰ πρὸς τὰ ἄκρα (ὧν καὶ ἐνταῦθα μόνον τὸ ἐν ἀπεκαλύφθῃ) βραχύτερα κατὰ πολὺ τῶν ἄλλων (1,60 περίπου). Οἱ δὲ χωρίζοντες αὐτὰ ἀπ' ἀλλήλων λίθοι (γέφυραι) στενότεροι ἐπίσης τῶν τοῦ Θεάτρου τῆς Ζέας (μ. 0,92—1,45, πλ. 0,43, πάχ. 0,34) ἔχουσι καὶ τὸ σχῆμα πολὺ μᾶλλον ῥομβοειδές. Καλυμμάτων τῶν ἀνοιγμάτων τοῦ ὑδραγωγοῦ καὶ ἐνταῦθα δὲν ἀνευρέθησαν λείψανα. Ὑπάρχει ὅμως ἐδῶ χεῖλος (ὑψ. 0,04—0,045, πλ. 0,08) πρὸς εἰσδοχὴν αὐτῶν. Τῶν ἀναβαθμῶν σώζονται λείψανα τοῦ κατωτάτου πλατέως (περὶ δευτέρου τοιοῦτου οὐδὲν δύναται νὰ ῥηθῆ βέβαιον ἐπὶ τοῦ παρόντος) ἐπὶ τοῦ βράχου κυρίως λελαξευμένου φέροντος δὲ μόνον παρυφὴν τινα, οὕτως εἰπεῖν, ἐκ λίθων κατὰ τὸ πρὸς τὸν ὑδραγωγὸν μέρος του. Ἄλλων ἀναβαθμῶν ἵχνη δὲν ἀνεφάνησαν, ἂν καὶ μέρος τι τοῦ πρὸς Νότον κέρματος τοῦ Κείλου εἰς ἱκανὸν ὕψος ἀνεσκάφη. Ἐπίσης δὲ οὐδὲ κερκίδων ἵχνη ἐγνώσθησαν, ἂν καὶ λείψανα τῶν κατωτάτων βαθμίδων δύο κλιμάκων παρατηρήθησαν ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένων. Τῆς Ὀρχήστρας ἐλάχιστον μέρος ἐξεχώσθη καὶ ἀνευρέθη μόνον τὸ βραχῶδες αὐτῆς ἔδαφος. Τῆς δὲ Σκηνῆς οὐδὲν ἄλλο κατὰ τὴν νῦν σκαφὴν ἀνευρέθη ἢ ὁ προμνημονευθεὶς τοῖχος, ἂν εἰς αὐτὴν πάντως ἀνῆκεν, ἀπεκαλύφθη ὅμως ἢ πρὸς τὸν τοῖχον τοῦτον προέκτασις τοῦ ὑδραγωγοῦ (*) σκεπασμένου,

(*) Ἡ προέκτασις αὕτη ἔχει μῆκος ἀπὸ τοῦ πέρατος τοῦ πρὸς Νότον τελευταίου ἀνοίγματος τοῦ ὑδραγωγοῦ, καθόσον ἡ σκαφή μᾶς ἐδείξε τὰ

ὅπως καὶ ὁ τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου. Λεπτομερείας τι-
νὰς ἄλλας μικροτέρου λόγου ἀξίας παραλείπω, Κύριε
Πρόεδρε, ἀφ' οὗ καὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Θεάτρου τούτου δὲν
δύναμαι νὰ ἐπισυνάψω Διάγραμμα. Ὁ κύριος τῆς γῆς,
οὐκ οἶδα ἐκ τίνων ὀρμώμενος λόγων, βεβαίως ὅμως οὐχί
συνωδὰ τῷ ἀρχαιολιγικῷ ἐνεργῶν νόμῳ, ἐπέχωσε καὶ
αὐθις τὸν ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἑταιρίας ἀδρᾶ δαπάνῃ ἀνα-
σκαφέντα χῶρον πρὶν ἢ προφθάσωμεν καὶ τῶν ἐνταῦθα
ἀποκαλυφθέντων νὰ λάβωμεν διάγραμμα τοῦλάχιστον.

Περὶ εὐρημάτων οὐδὲν ἔχω νὰ εἶπω, διότι ταῦτά εἰσιν
ἀνάξια ὅλως λόγου (*). Ἐς σημειωθῆ μόνον ἐνταῦθα ὅτι,
ἐν ᾧ τὸ Θεάτρον τῆς Ζέας ἔβλεπε πρὸς χειμερινὰς Ἀνα-
τολάς (AN), τὸ τῆς Μουνυχίας ἀντιστρόφως ἔβλεπε πρὸς
θερινὰς Δυσμὰς (ΔB).

Καὶ τοιαῦτα μὲν, Κύριε Πρόεδρε, πᾶ κατὰ τὴν ἀνα-
σκαφὴν· τὸ δὲ ἐξ αὐτῶν συμπέρασμα, ὡς πρὸς τὸ Τοπο-
γραφικὸν ζήτημα, τόδε κατὰ τὸν γράφοντα τὰ παρόντα.

Ἐν μὲν τῷ τῆς Κ α σ τ ἔ λ λ α ς Θεάτρῳ ἔχομεν τὸ τῶν
Δοκίμων συγγραφέν «πρὸς τῇ Μουνυχίᾳ Διονυσιακόν»
(Θουκυδ. VIII § 93), «Μουνυχίασι» (Λυσίας κατ' Ἀγορά-
του § 32 καὶ 55) καὶ «Πειραιεῖ Θεάτρον» (Ξενοφ. Ἑλλ. II
4,32), εἰς ὃ ἀναφέρονται καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. 101 καὶ 102
ἐπιγραφαὶ τοῦ C. In. Gr., καὶ εἰς τὸ ὁποῖον κατήρχετο
ὁ Σωκράτης ὅπως βλέπη ἀγωνιζόμενον τὸν Εὐριπίδην
(Αἰλ. Π. Ἱστορ. 2,13). Ἐν δὲ τῷ τῆς Ζ έ α ς τὸ Θεάτρον,
οὗ μνημονεύει ἡ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Γραμματέως τῆς
ἡμετέρας Ἑταιρίας καθηγητοῦ κυρίου Σ. Κουμανοῦδη ἐν
Ἀθηναίῳ (τόμ. Α'. σελ. 11) δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφή, κτί-

ἴγνη, 10 περίπου M. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οὐδενὸς ἄλλου τοί-
χου ἐπὶ τῶν ἐπικαλυμμάτων αὐτῆς ἐδραζομένου ἴγνη δὲν ἐφάνησαν.

(*) Τρία μόνον ὀρθόγραμμα ἀγγείων ὅλως ἴσημα καὶ τεμάχιον ἀλα-
βάστρου.

σμα δηλ. τῶν Μακεδονικῶν χρόνων καὶ μάλιστα τῶν ὑστερωτέρων (210—160 π. Χ.). Ἡ γνώμη τοῦ Leake, ἀνδρὸς σοφοῦ τ' ἄλλα καὶ ἀγγινουστάτου, ὅτι ὁ τοῦ Λυσίου καὶ Θουκυδίδου ἀκριβέστερος τῆς τοποθεσίας τοῦ Θεάτρου προσδιορισμὸς ὑποδηλοῖ τὴν ὑπαρξιν καὶ ἄλλου θεάτρου κατὰ τοὺς τότε χρόνους (5ην καὶ 4ην ἑκατονταετηρίδα π. Χ.), δὲν φαίνεται καὶ εἰς ἐμὲ ὀρθή, ἀπλῆ δὲ ἀνάγνωσις τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος (II 4 § 11—32) πείθει πάντα, νομίζω, ὅτι διὰ τῆς φράσεως «τὸ Πειραιεὶ θέατρον» οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ τῆς Μουνυχίας καὶ μόνον τοῦτο νὰ δηλωῖται εἶναι δυνατόν. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ ἡ ὅλη ἄλλη ἱστορία τῆς πόλεως τοῦ Πειραιῶς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα Μακεδονικοὺς δύναται νὰ πείσῃ πάντα, νομίζω, ὅτι ἀνάγκη κατασκευῆς νέου θεάτρου ἐπέστη τότε, ὅτε εἶχε καταστραφῆ τὸ πρὸς τῇ Μουνυχίᾳ, ἡ δὲ ἐπισκευὴ αὐτοῦ ἤθελεν ἀπαιτήσῃ μεγαλειτέραν ἴσως δαπάνην ἢ ἡ κατασκευὴ ἐκ θεμελίων μικροτέρου τοιοῦτου.

Δὲν συμβάλλουσι δ' ἄρ' αὖ γὰρ εἰς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ταύτης καὶ τεχνικοὶ τινες λόγοι καὶ τέλος τὰ κατὰ τὰ θεμέλια τῶν τόξων τοῦ θεάτρου τῆς Ζέας εὐρήματα, ὧν ἡ ἐκεῖ ἀνεύρεσις ἐν οἰκοδομήματι ἀρχαιοτέρῳ τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος π. Χ. ὅα ἦτο κατ' ἐμὲ ἀνεξήγητος; Διότι πιθανὴ μὲν δύναται νὰ ᾖ τῶν ἀνωτέρω στρωμάτων τῆς κατὰ τὴν νῦν ἀνασκαφὴν ἐπιχώσεως αὐτῶν μετὰ βολή τις, ἀπίστευτος ὅμως κατὰ τὸν γράφοντα τὰ παρόντα τοιαύτη κατὰ τὰ βαθύτατα αὐτῆς στρώματα καὶ δὴ καὶ μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους μάλιστα, ἐν τοῖς μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ θεάτρου χρόνοις.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15ῃ Ὀκτωβρίου 1880.

Ἐμπειθέστατος
Δ. ΦΙΛΙΟΣ.